

IVAN DUNS SKOT

UVOD

U našoj povijesti postojalo je mnogo genijalnih umova o kojima su napisane mnoge knjige, i o njihovu životu, i o njihovim djelima. Postojao je i jedan genijalni um koji se zvao Ivan Duns Skot. O njemu ne znamo mnogo, tj. ne znamo onoliko koliko bismo trebali. Razlog tome je što se Skota nije dovoljno proučavalo. Zato su mu se i pripisivale razne zablude, a neki koji su ga htjeli proučavati, imali su pred sobom djela koja nisu njegova, koja su tijekom povijesti njemu pripisivana i pod njegovim imenom tiskana i objavljivana, a koja su s vremenom iskrivljavala i iskrivila njegovu iskonsku misao.

Na samom početku upoznat ćemo se s njegovim životom o kojem znamo vrlo malo. Navest ćemo i njegova originalna djela, a zatim će rad biti podijeljen na dva dijela. U prvom dijelu pokušati ćemo izvesti temeljne značajke Skotove filozofije koja nije jednostavna. Tu ćemo pokušati prikazati njegovu važnost i utjecaj na povijest filozofije i kroz povijest filozofije. U drugom dijelu ćemo napraviti isto to samo s teologijom, tj. na čemu se temelji njegova teologija i njegov utjecaj i važnost za teologiju uopće.

1. ŽIVOT I DJELO IVANA DUNS SKOTA

O životu Ivana Duns Skota znamo vrlo malo. Njegov je život sve do naših dana bio obavijen mnogim nepoznanicama, kako oko mjesta i datuma njegova rođenja, tako i u pogledu njegova nauka i njegovih djela. Oko njega su se stvorila razna mišljenja koja su među sobom bila i oprečna. Naime, osim dana smrti poznat nam je samo datum njegova svećeničkog ređenja. Za svećenika je zaređen 17. ožujka 1291. u Northamptonu od biskupa iz Lincolna, Olivera Suttona. U dijecezi Lincoln nalazio se Oxford. U tom trenutku mogao je imati barem 25 godina tako da se njegovo rođenje može datirati najkasnije 1265. ili 1266. Dakako, ništa ne govori protiv ranijeg datiranja.

Da je Škot svjedoči njegov nadimak. "Duns" bi moglo biti ime mjesta i označavati njegovo podrijetlo čemu u prilog ide to što se on često naziva "de Duns". Nije moguće pouzdano ustvrditi koje je to mjesto. Najvjerojatnijim

se čini, da je to gradić Duns u grofoviji Berwick gdje mu je 1966. godine postavljen spomenik.

Isto tako nismo posve sigurni kada je i gdje stupio u franjevački Red. Neki smatraju da je to bio Newcastle, ali za to ne postoje potvrde. Drugi smatraju da ga je 1280. u Red manje braće primio njegov ujak, Ilija Duns, koji je bio vikar novoosnovane škotske vikarije.¹ O njegovim studijima također znamo vrlo malo. Sigurno je da u vremenu od 1291. do 1293. pohađa engleska učilišta gdje sluša poznate učitelje među kojima se isticao Vilim iz Ware.

Mnoštvo biografa pretpostavlja da je Duns Skot nešto kasnije otišao na studij teologije u Pariz gdje je vodstvo Reda slalo nadarene studente. To je bilo od 1293. do 1297. Pouzdano znamo da je Skot naučavao teologiju u Parizu od 1302. godine kao "baccalar" – kandidat za službu magistra teologije.² Štoviše, osim u Parizu, Duns Skot je naučavao u Cambridgeu i u Oxfordu.

Budući da se 1303. godine priklonio s ostalom subraćom na stranu pape Bonifacija VIII. i Svete Stolice, a protiv kralja Filipa Lijepoga, kralj ga je istjerao iz Pariza odakle se povratio u Oxford. Tek se 1306. vratio u Pariz gdje je postao *magister reges* franjevačkog generalnog studija. Za to je vrijeme u Parizu napisao svoje djelo *Quodlibet*. Poslan je u Köln kao "Lector principialis" franjevačkog samostana. Tu je umro 8. studenog 1308., a pokopan je u Kölnskoj minorinskoj crkvi.³

Literarna se djelatnost Duns Skota ne proteže na razdoblje duže od jednog desetljeća. Unatoč tome opseg njegovih djela je znatan. Kasnije mu je tradicija, osim nesumnjivo autentičnih, pripisivala izvjestan broj spisa koje je kritika tek u našem stoljeću mogla pokazati kao neautentične. Svi ti tekstovi koji su krivo pripisivani Skotu, znatno su pridonijeli tome da se iskrivi sveukupna slika njegove nauke. Ono što treba gledati kao nesumnjivo autentična Skotova djela jesu:

1. Spisi o Setencijama Petra Lombarda – Duns Skot je držao više predavanja o Setencijama.
2. Disputacije - tu spada opsežni, već spomenuti *Quodlibet*, tj. zbirka disputacija održanih u određenim prilikama, pri čemu se postavljanje pitanja prepuštalo sudionicima.

1 Usp. S. Čovo, *Blaženi Ivan Duns Skot, oštromni i marijanski naučitelj*, Služba božja, Makarska 1996., str. 106.

2 Usp. M. Babić, *Ivan Duns Skot, Rasprava o prvom principu*, Debra, Zagreb 1997., str. 4.

3 Usp. S. Čovo, *nav. dj.*, str. 18.

3. Spisi o Aristotelu - Skot je pisao komentare o Porfirijevu *Uvodu*, o spisu *Kategorije*, o *Perihermeniasu* (o tumačenju komentara) i o *Sofističkim pobijanjima*. Važni su komentari *O Duši* i prije svega o prvih devet knjiga *Metafizike*.
4. Samostalni traktati - osim *Tractatus de primo principio* Skot je napisao raspravu *Theoremata*.⁴

To su glavne Skotove životne odrednice. Iz njih možemo zaključiti kolika je bila njegova važnost na kulturnom polju toga vremena. Ipak su se, kako smo vidjeli, oko njega splele mnoge legende te ih je trebalo pročitati. Istina, neke su bile u njegovu korist, ali mnoge su bile na njegovu štetu.

2. SKOTOVA FILOZOFIJA

Skot se pojavio u javnosti kada se skolastika već učvrstila. Kritički se odnosio na svoje vrijeme i svoje prethodnike. Želio je biti iskonski mislilac, a ne ni u kojem smislu usvajač tuđih ideja ili prenositelj njihovih filozofskih ili teoloških polazišta. Skot se uklopio u put koji je započeo sv. Ante Padovanski, Aleksandar Haleški, a nastavili sv. Bonaventura, Matej iz Akvaspare i drugi. Tako je Skot imao priliku razviti svoje spekulativne sposobnosti i steći potrebnu zrelost i dubinu prosudbe. Temelj njegova filozofskog i teološkog sistema jest ljubav i volja. Kao franjevac on je osjećao i postavljao probleme u platonsko-augustinskoj predaji koja je bila prisutna u Redu. Mnogo je cijenio i Aristotela dok je napustio neke teze samog sv. Bonaventure, svoga subrata. Mislioci koji su izvan franjevačkog Reda najviše utjecali na Skota bili su Toma Akvinski, Henrik iz Ganda i Godfrid iz Fontainesa. Kako je Skot bio kritičar, kritizirao je i njih, kao i subraću iz Reda među kojima su Aleksandar Haleški, Bonaventura i Rikard iz Mediaville. Želio je graditi nešto novo, originalno, svojstvena njemu na filozofsko-teološkom polju, što će voditi pozitivnoj, sigurnoj znanstvenoj spoznaji. Skot nije bio samo čovjek kritičke oštroumnosti, nego je bio i sistematski graditelj. Kada je išao kritički prema drugome, to nije bilo rušilački, nego je to bila briga u najvećoj mjeri da se brani vjera protiv antikršćanskog iluminizma 13. st. Njegova kritika je nepristrana, savjesna, smišljena, objektivna, puna poštovanja prema onima kojima je upravljena. On poštuje one koje kritizira i nikada ih ne imenuje, on kaže: «Kaže neki učitelj» ili «neki kažu!» On za svoju misao kaže: «izgleda, vjerojatno» ili «neka se izabere što se više sviđa!»

⁴ Usp. M. Babić, *nav. dj.*, str. 8.

Skot je išao od polazišta da se fides – ratio - auctoritas međusobno ne protive. Tražio je teme i sintezu svoga naučavanja u objavi i nauci Crkve čijem se autoritetu potpuno podlagao.⁵

Skotova je misao nedorečena, nedovršena. Zato kod njega ne možemo naći potpuno zaokruženi sistem, nego temeljna načela filozofsko-teoloških polazišta velikih ljudskih i kršćanskih razmjera.⁶

Za Skota filozofija može u najboljem slučaju podati neke pomoćne pojmove teologiji, inače su tako udaljene jedna od druge da se gotovo ne dodiruju. Skot ih odvađa i kaže da je jednoj svrha da unaprijedi znanje čovjekovo, a drugoj da unaprijedi čovjekov spas. Za njega vjerovanje nije radnja uma, tj. ne nastaje u povodu spoznaje, nego je to odluka volje.

Može li se Skot kraj toga stajališta služiti filozofijom? Može, ali samo da kritički odredi koliko vrijede od filozofije izneseni dokazi. On priznaje razumsku očevidnost i jamačnost samo onim tvrdnjama za koje se može provesti potpuni aposteriorni dokaz. S tim se on otima spekulativnom načinu i stavlja se na slično stajalište koje se u modernoj filozofiji zove pozitivizmom.⁷

Iz svega možemo zaključiti da nije lako proniknuti te točno kazati i izložiti cjelokupnu složenost Skotove nauke. Njegov stil nije jasan kao npr. stil sv. Bonaventure ili sv. Tome. Tako ni u samom njegovu tekstu nije lako razlikovati njegovo osobno polazište od tuđeg jer se ono često miješa sa tuđim.

Zato je ovdje nemoguće dati sintezu Skotove filozofije. Stoga ću samo naglasiti neke njezine odrednice.

Skot u svojem filozofskom sistemu daje primat pojedincu (individuum) nad općim. Ali i osuđivao je svaki pretjerani individualizam. Naglašavajući ljudsku osobu i njezinu psihološku autonomiju i temeljna prava svakog čovjeka, jasno se prikazuje kao neprijatelj svakog totalitarnog sistema.

Osim njegove teorije o osobnosti, treba spomenuti temelj njegove nauke o volji i njegov nauk o prvenstvu ljubavi nad spoznajom. Slobodna volja jest bitni element po čemu je jedna osoba uistinu osoba. Budući da je ljubav povezana s voljom, Skot smatra sve stvoreno djelom Božje ljubavi.

U pitanju odnosa volje i razuma više je naglašavao slobodu, nego ljubav, iako je podržavao primat ljubavi nad spoznajom. Taj je primat usko povezan sa vrhovnim praktičnim principom da Boga treba ljubiti nada sve.

5 Usp. S. Čovo, *nav. dj.*, str. 48.

6 Usp. *Isto*, str. 49.

7 Usp. A. Bazala, *Povijest filozofije, sv. II.*, Matica hrvatska, Zagreb 1909., str. 170.

Skot je nastavio augustinsko-franjevačku tradiciju i slijedio je primat volje nad razumom, pripustio pluralnost forma, služio se dokazom a priori sv. Anselma za Božju opstojnost. Iako se Skot služio ontološkim Anselmovim dokazom za opstojnost Božju, smatrao je valjanim i dokaze aposteriori, tj. dokaze iz iskustva.

Mnogi Skotovi proučavatelji smatraju da predstavlja sintezu s elementima aristotelovske filozofije ili neku vrstu augustinskog aristotelizma, dok ga drugi smatraju učenikom Aristotela kao što je i sv. Toma te ga smatraju Tominim nastavljajem kao i neposrednim pretečom Ockhama. Ne isključuje se ni to da je Skot neovisni mislilac, koji je gradio svoj sistem na temeljima koji su već postojali.⁸

2.1. VAŽNOST IVANA DUNS SKOTA ZA FILOZOFIJU

Nauka Ivana Duns Skota bila je prožeta duhovnošću sv. Franje. Na njega se pozivaju svi veliki obnovitelji franjevačkog Reda kao na svog učitelja. U svom vremenu vršio je velik utjecaj na shvaćanje kršćanskog i redovničkog života čime se ostvaruje kršćansko savršenstvo. Tijekom povijesti pristup Skotu i njegovu djelu uvijek je pobuđivao veliko zanimanje, neki su ga hvalili, neki su ga napadali. Tako se neko vrijeme smatralo da su Skot i njegov nauk preteče Kantova idealizma, modernizma, pozitivizma kao i drugih zabluda protiv kojih se u svoje vrijeme borila Crkva. Početkom ovog stoljeća bio je napadan kao začetnik modernističke hereze. Neki drže da je skotizam moćna i originalna skolastika prožeta metafizikom u kojoj se očituje homogena sinteza u kojoj je sve dovedeno u divno jedinstvo. Drugi smatraju da je Skotov najveći uspjeh pokušaj da se sačuvaju i pokažu filozofske ideje koje su se učile u srednjem vijeku kao temelj kršćanskog pogleda na svijet i na život. Za treće Skot predstavlja najpotpuniju i najtemeljitiju kršćansku sintezu skolastičke filozofije. Skotizam kojeg su ponekad prezirali slabo informirani katolici ostaje u filozofiji i teologiji jedan od poznatih oblika kršćanske misli. U mnogim europskim državama, na mnogim sveučilištima i teološkim fakultetima, uz sv. Tomu, postojale su Skotove katedre, gdje su profesori u statutima imali opomenu da se na predavanjima ne udaljuju od Skotove misli. Skot je više teolog, nego filozof. Ali ipak je filozofijom kao sredstvom baratao vješto kao malo koji kršćanski mislilac. Uz Tomu Akvinskoga svagda će se spominjati i njegovo ime. Samo što je sudbina htjela da Toma dobije lovorov vijenac kršćanskog filozofa, što Skotu nije uspjelo. Možda je tome kriva, teškoća njegova

⁸ Usp. S. Čovo, *nav. dj.*, str. 51. – 54.

raspravljanja, nesustavno prikazivanje i polemički način, koji njegovu radu daje odviše negativni karakter.⁹ Ali Skot se bez sumnje može smatrati veoma pouzdanim i pravovjernim misliocem svoga vremena, jer Crkva nije nikada osudila nijednu njegovu tvrdnju. Njegov se nauk nije ni najmanje dovodio u sumnju, nego su se njime pobijala kriva polazišta. S njim skolastička filozofija dosiže svoj vrhunac, što potvrđuju i mnogi stručnjaci na polju srednjovjekovne filozofije. Skot je svojim djelom privukao veliko zanimanje i još ga privlači, jer on ima što ponuditi i učenjacima današnjice na polju filozofije, a još više na polju teologije. Želimo li ukratko sažeti Skotovu važnost u filozofiji moramo reći da je Skot posjedovao izvrsnu kritičku metodu, služeći se strogom razumškom argumentacijom, dajući primat volji, slobodi, djelovanju i ljubavi.

3. Skotova teologija

Skot ne gradi svoj sistem na čistom razumu, nego analizira iskustvo razuma koje je odijeljeno od vjere. Kaže da filozofi vjeruju u dostatnost naravi, dok teolozi poznaju granice naravi i potrebu milosti i nadnaravnog savršenstva. Teologija se temelji na istinitosti Boga objavitelja, ona se kreće u krugu objave i razlikuje se od filozofije. Treba naglasiti da je Skot prije svega teolog, a tek tada filozof, čija je filozofija u službi teologije. Za Skota je teologija znanost u najpotpunijem smislu, ali praktična znanost, jer govori o Bogu kako bi nam rasvijetlila naš zadnji cilj, a to je put do ljubavi Božje. Skot u svojoj teologiji polazi i od činjenice da je Bog ljubav (Iv 4, 16). Cijelo je stvaranje djelo Božje ljubavi, jer Bog je najveće dobro. Budući da nužno ljubi samog sebe, želi opstojnost drugih bića koji ga mogu slobodno ljubiti. Na prvom mjestu Bog ljubi sebe, na drugom mjestu ljubi samog sebe u drugima, na trećem mjestu želi biti ljubljen od onoga koji ga može ljubiti u najvišem stupnju, a to je Isus Krist. Četvrto, on predviđa sjedinjenje te naravi koja ga treba najviše ljubiti, čak i u slučaju da nitko nije trebao sagriješiti. Prema tome Skot naziva utjelovljenje remek djelom Božjim i vrhuncem stvaranja prema kojem je sve upravljeno.¹⁰ Nauka o ljubavi je princip Skotove teologije. Milost koja se poistovjećuje s ljubavlju, može pomoći čovjeku da ostvari nadnaravne čine. Iz toga proizlazi da moralne kreposti nisu ulivene, nego ih treba steći. Nebesko se blaženstvo nalazi u blaženoj ljubavi prema Bogu. Ta je ljubav, iako slobodna, ipak postojana i neprolazna uslijed pozitivne predestinacije božanske volje.

⁹ Usp. A. Bazala, *nav. dj.*, str. 174.

¹⁰ Usp. S. Čovo, *nav. dj.* str. 60. - 61.

Skot ne niječe znanstveno ni filozofsko znanje, ali znatno veću vrijednost pripisuje teologiji. Filozofija ne mijenja vrijednost niti ontološka pravila, nego prima novo svjetlo i proširuje vlastite horizonte, posebno ako postane kršćanska. Vjera nadvisuje filozofiju. Filozofija je ljudska znanost božanskoga, a teologija je pristanak uz otajstvo i tumačenje objavljenih istina. Teološko znanje Skot naziva mudrost (*sapientia*). Ona mora biti u čovjeku intimno povezana da postigne konačni cilj onako kako nam ga ocrtava biblijska objava i kršćansko propovijedanje. Skot prikazuje i gleda teologiju kao praktičnu znanost i kao mudrost ukoliko ona upućuje čovjeka da djeluje i da se vlada tako da može doći do ljubavi Božje i vječnog spasenja.

Skot je raspravljao i o otajstvu Presvetog Trojstva. On raspravlja o Trojstvu u *Ordinatio*. Odbacio je držanje da su odnosi među osobama apsolutni. Ako bi svaka osoba bila apsolutna, u čemu bi se onda sastojao njihov zajednički božanski bitak?¹¹

3.1. Važnost Ivana Duns Skota za teologiju

Blagopokojni Ivan Pavao II. nazvao je Skota “pjesnikom utjelovljene Riječi” i “braniteljem Bezgrješnog Začeca Marijina”. Tim Papa obznanjuje ono što su franjevci stoljećima govorili da je on “doktor utjelovljene Riječi”, “teolog Kristova primata” i “vitez Bezgrešne”.¹²

Sažetak Skotove misli polazi od tri velika jedinstva: Boga, svijeta i Krista koji je Bog i član svijeta. Bog je brojčano jedan; stvoreni svijet je harmonično jedan; Isus Krist je hipostatski jedan. Cilj sinteze jest Isus Krist.

Prema Skotu utjelovljenje ne može biti podređeno Adamovu grijehu, čovjekovu padu, jer je utjelovljenje - *remek djelo Božje!* Ljubav Božja ne može biti ograničena od ne ljubavi čovjekove, tj. grijehom. Bog nije mogao podrediti tako veliko dobro sudbini naših praroditelja. Skot ne razmišlja o tome bi li se Krist utjelovio da Adam nije sagriješio. On razmišlja o tome je li od vijeka predodređeno da Krist postane Sin Božji. Koji je glavni razlog Kristova utjelovljenja? On misli da je glavni razlog Kristova utjelovljenja posve slobodna volja Božja! Utjelovljenje je Kristovo čisti dar milosti.

Skotov utjecaj u teologiji svakako je najviše obilježila njegova uloga u obrani Marijinog Bezgrješnog Začeca. Gajeći posebnu ljubav prema Mariji, promatrao ju je u svjetlu utjelovljene Riječi. Tu Skotovu ljubav

11 Usp. *Isto*, str. 62.

12 Usp. *Isto*, str. 63.

prema Mariji naglasio je papa Pavao VI. rekavši da se duh i ideal sv. Franje Asiškog krije i vrije u djelima Ivana Duns Skota. On, po riječima Pavla VI., razvija teologiju objave i franjevačke pobožnosti koja predlaže jasnu i sjajnu sliku Bezgrješne Djevice u sjaju iskonske nevinosti i punini milosti.

Iz Skotove kristologije proizlazi i njegova mariologija. Zastupajući mišljenje da je Marija bila očuvana od istočnoga grijeha, on želi naglasiti kako je Krist sveopći otkupitelj i kako je Kristovo otkupljenje najvidljivije u Mariji.

On je logikom ispravnog sistematskog zaključivanja riješio poteškoće koje su stajale na putu protiv Marijinih privilegija, tj. Bezgrješnog Začeca. Za to se nije bilo lako boriti jer protiv toga su bili mnogi veliki učitelji XIII. st. kao što su sv. Toma Akvinski, sv. Bonaventura, sv. Albert Veliki i drugi. Te su poteškoće osobito počivale na leđima prvaka franjevačke škole Ivana Duns Skota koje je on sa svojim jakim razlozima dobro potkopao.

On je uglavnom ovako razlagao: "Krist je najsavršeniji posrednik – Otkupitelj – između Boga i ljudi. Kao najsavršeniji posrednik mora imati i najsavršeniji način posredovanja, barem što se tiče njemu najbliže osobe, njegove majke. Kada On nju ne bi mogao zaštititi od istočnoga grijeha, tada se ne bi mogao ni nazivati najsavršenijim Otkupiteljem i Posrednikom."¹³ Skotu se dobacivalo da je u zabludi, da je heretik, pa je bio i nazivan "sijačem zabluda" i širiteljem "heretičke opačine". Ali Skot je dokazao da Marijino Bezgrješno Začecje nije ni protiv dogme istočnoga grijeha, ni otkupljenja svih Adamovih sinova. On je tvrdio da je Kristova patnja za Mariju bila najkorisnija i najzaslužnija jer je ona trebala više Otkupitelja, nego ijedno drugo stvorenje, a i zbog toga što je imala veće obveze prema svom Otkupitelju od svih drugih. On ju je otkupio na najsavršeniji način, a taj je da ju je posve očuvao od Istočnoga grijeha.

Skot za nju kaže: "Ako se ne protivi auktoritetu Crkve, izgleda mogućim da Mariji treba pripisati uzvišenje."¹⁴

Dogmu Neoskvrnjenog Začeca proglasio je Pio IX. koju je ovako naznačio u svojoj buli: "Određujem da je nauk koji kaže o Blaženoj Djevici Mariji, kako je o prvom času svoga Začeca, posebnom milošću i povlasticom Boga svemogućega, zbog zasluga Krista Spasitelja roda ljudskoga, zaštićena od svake ljage Istočnoga grijeha, od Boga objavljen i da ga kao takva moraju svi vijernici čvrsto i postojano vjerovati."¹⁵

13 P. Grabić, *Duns Skot i dogma Marijina Neoskvrnjenog Začeca*, u: "Acta primi congressus", Šibenik 1937., str. 327. – 328.

14 S. Čovo, *nav. dj.*, str. 65. – 67.

15 P. Grabić, *nav. dj.*, str. 320.

Skotov je svet život potvrdio papa Ivan Pavao II. kada je u bazilici sv. Petra u Rimu 20. ožujka 1993. potvrdio njegovo javno štovanje kao blaženika za cijelu Crkvu.

Zaključak

Upoznavši Skotov život i djelo, možemo vidjeti i zaključiti da njegova filozofija, tj. njegov stil nije jednostavan i jasan kao stil njegovih suvremenika, što je i razlog čestih neshvaćanja i krivih mišljenja o njemu kroz povijest.

To nam potvrđuje i veliki poznavatelj života i djela Ivana Duns Skota Karlo Balić: "Bez sumnje Skot je bio poznat svojim suvremenicima, kao najoštroumniji, bavio se je najvažnijim pitanjima čija je narav veoma uzvišena, tako da se o njemu s pravom moglo reći da njegovo učenje nadvisuje sposobnosti shvaćanja osrednje osobe. Mnogi ne shvaćaju oštroumnog učitelja, jer nemaju dovoljno pripreme i ne poznaju ni principe ni terminologiju njegove filozofije."¹⁶

Kroz ovaj rad sam pokušao na što dosljedniji način iznijeti filozofsko naučavanje i misao ovog, kako kaže Balić "genijalnog uma".

Iako je njegovo djelo ostalo nedovršeno, ono je ipak bogato sadržajem i porukom iz koje se vidi Skotova genijalnost.

Skot se smatra jednim od najtežih pisaca srednjega vijeka, ali ujedno i najvrjednijim predstavnikom skolastičke filozofije i teologije.

Fra Ivan Čikara

---

16 *Isto*, str. 50.